

Sövde kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

HENRIK NILSSON 2019-04-26

LASERNA
RESTAURERING

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Sövde kyrka

Blentarps församling, Ljunits, Herrestads, Färs och Österlens kontrakt, Lunds stift, Sövde socken, Sövde 35:1, Sjöbo kommun, Skåne län, Skåne.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Kyrkbyn Sövde ligger en knapp mil söder om Sjöbo. Området präglas av adelns närvaro på de närbelägna Sövdeborgs och Snogeholms slott med underliggande smågårdar, lövskogar, odlingslandskap och vägsystem. Före reformationen tillhörde godsen och i det närmaste alla gårdar Lunds stift och ärkebiskop Absalon hade sin borg Sigosta på den halvuden i Sövdesjön där den nya kyrkogården i dag ligger. Borgen övergavs på 1590-talet till förmån för det nyuppförda Sövdeborgs slott vid Sövdeborgssjön öster om byn, som på 1840-talet omgestaltades i medeltidsromantiserande stil under ledning av professor C.G. Brunius.

Kyrkan är belägen på en höjd invid Sövdesjöns östra sida och kyrkbyn utgjordes i äldre tider av två delar, där gatehus tillhörande Sövdeborg var ordnade i en radby öster om kyrkan medan bondgårdarna var samlade i norr. Flera av gatehusen, låga kors-

Flygbild över Sövde 2014, tagen från öster. Framför kyrkan syns den bevarade radbystrukturen och bortom kyrkan den nya kyrkogården på udden där ärkebiskop Absalons borg Sigosta lär ha legat på 1100-talet. Foto: Pär-Martin Hedberg.

virkesbyggnader med halmtak, är ännu bevarade och strax norr om kyrkan finns en av de gårdar som inte flyttades ut vid enskiftet i början av 1800-talet. Den före detta skolbyggnaden från 1930-talet ägs idag av det kommunala bostadsföretaget medan prästgård, klockareboställe samt änkehus och arrendatorsbostad under Sövdeborg nu är i privat ägo. Norr om kyrkan finns en tegelbyggnad med industriell karaktär som uppfördes som mejeri vid slutet av 1800-talet och idag fungerar som musteri. Utöver de bevarade äldre byggnaderna består byn främst av bebyggelse från 1900-talets andra hälft med rött tegel som dominerande byggnadsmaterial. I västra delen av byn norr om Sövdesjön ligger Sövde skogsby med mindre fritidshus uppförda på 1960- och -70-talen. Efter att friluftsgudstjänster hållits i byns gamla grustag togs initiativ att omvandla platsen till en friluftsteater, och genom stort lokalt engagemang kunde 1987 Sövde amfiteater invigas.

Området *Sövde-Sövdeborg* utgör riksintresse för kulturmiljövården, där bland annat kyrkan, kyrkbyn med äldre bebyggelse och slottslandskapet nämns som uttryck för riksintresset.

Kyrkobyggnaden

Sövde kyrka uppfördes i slutet av 1100-talet eller 1200-talet som en romansk stenkyrka med långhus, kor och absid i öster. På platsen fanns troligen tidigare en kyrka i trä. På 1200-talet, troligen inte så långt efter kyrkans uppförande, adderades ett torn i väster och någon gång under senmedeltiden tillkom ett senare rivet vapenhus i söder. Under 1400-talet försågs tornet med trappgavlar, av vilka den västra är murad i renässansförband och därför bör ha murats om tidigast på 1500-talet, medan den östra gavelns murverk i munkförband är medeltida. 1475 revs det romanska koret med absid och ersattes av två valvtravéer med samma bredd som långhuset. Under århundradet valvslogs även kyrkorummet och det faktum att valven i de nyuppförda delarna inte vilar i murverken utan på knippepilastrar som dessutom har samma utformning som i de romanska delarna indikerar att detta skedde efter 1475.

Det nuvarande koret uppfördes som gravkor med underliggande gravkammare för patronatsfamiljen på Sövdeborg. Byggherre var troligen kyrkans förste patronus Frederik Lange, men då denne avled 1614 var det istället hans son Gunde Lange som 1634 erhöll kungligt privilegium att med sin familj få nyttja gravkoret. Kring denna tid, enligt vissa källor redan 1630, övergick Sövdeborg i ätten Thotts ägo, och i gravkammaren kom medlemmar ur släkterna Lange, Thott och Piper att få sina sista viloplatsar. Otte Thagesen Thott och hans hustru Jytta Gyllenstierna ombesörjde några år senare tillkomsten av predikstolen och altarpopsatsen, som pryds av deras initialer och årtalet 1640.

1693 lät generalguvernören och fältmarskalken greve Rutger von Ascheberg, som var ny herre på Sövdeborg, uppföra en korsarm i norr. Greven avled samma år och istället färdigställde sonen Ludvig ombyggnationen till korskyrka med en korsarm i söder 1699. 1703 utfördes trappa och dörr till predikstolen samt altarskrank av den namnkunnige bildhuggaren Anders Råå, som var bosatt i Sövde från 1698 till sin död

Kyrkan fotograferad 1904–06. Taken har ännu flistegel och kyrkogården fler gravstenar och frodigare vegetation än idag. Foto: O. Halldin. Bild hämtad från RAÄ:s bilddatabas Kulturmiljöbild.

1707 eller 1708. Med största sannolikhet var Råå även ansvarig för kyrkans tidigare bänkinredning som tillverkades 1698–1700. 1706 ska tre luckor och en port ha blivit murade och välvda av tegel. Troligen tyder detta på att kyrkklockorna flyttades upp en våning i tornet där den befintliga medeltida ljudöppningen kompletterades med tre nya. 1759 lät grevinnan och riksrådinnan Brita Barnekow, dotterdotter till Rutger von Ascheberg, förse korsarmarna med barockgavlar, kyrkan med nya större fönster och ny takkonstruktion samt tornet med en tillbyggnad i norr för torntrappa i trä. Året därpå ombesörjde Barnekow att predikstolen och bänkinredningen målades om, att altarpuppsetsen bättringsmålades samt att en mässhake ritad av hennes personlige vän, den internationellt erkände skulptören och konstnären Johan Tobias Sergel, inköptes till kyrkan. 1783 får kyrkan sin första kända orgel, tillverkad av Andreas MalmLöf.

Under 1800-talets första del adderas en sakristia öster om koret. Kyrkans dåvarande patronus Erik Piper upplåter mark på udden där borgen Sigosta tidigare låg för anläggande av en ny kyrkogård med gravkor för den Piperska ätten. 1874 införskaffas en ny orgel byggd av A.V. Lundahl i Malmö med bevarad fasad från 1783.

Efter att patronatsrätten avskaffats enligt lag 1922 öppnades gravkammaren under gravkoret och merparten av kistorna flyttades till nya kyrkogården. Kistplåtarna omhändertogs och vid den stora restaurering av kyrkan som i början av 1950-talet leddes av domkyrkoarkitekt Eiler Græbe monterades dessa på en tavla som sattes upp

i kyrkorummet. Vid restaureringen installerades elektrisk uppvärmning och belysning, takens fjälltegel byttes ut mot enkupigt lertegel och en ny orgel från Frederiksborgs orgelbyggeri i Danmark tillkom. Orgelhuset placerades under den bevarade fasaden från 1700-talet. Bänkkvarteren som tidigare gick ut i vapenhuset i tornets bottenvåning togs bort. Läktaren sträckte sig över dessa bänkrader men förkortades nu och byggdes igen mot vapenhuset, samtidigt som trappan flyttades från vapenhuset till långhuset. Samtliga dörrblad och sex fönster nytillverkades.

I början av 1990-talet installerades mulltoalett i tornutbyggnaden. Vid en invändning omkalkning 1999 frilades de fragment av nonfigurativt kalkmåleri som bland annat återfinns kring valvbågarna och i några av svicklarna. I samband med dragning av ny serviskabel vid renovering av el och värme i kyrkan 2012 utfördes arkeologiska undersökningar som tyder på att tornets utbyggnad under en tid kan ha fungerat som vapenhus. I tornets södra mur finns en dörröppning som murats igen och ersatts av västra ingången vid okänd tidpunkt, men senast 1830 och troligen inte alltför långt dessförinnan. I axel med den igenmurade öppningen påträffades i utbyggnadens sockel av gråsten ett parti med tegel, vilket tolkades som en igensatt dörr. Murverken bar även spår av vad som tolkades som en tidigare trappinbyggnad.

Exteriör

Kyrkans planform utgörs av långhus om fyra travéer, korsarmar i söder och norr om två travéer vardera, fullbrett kor om en travé, kvadratisk sakristia i öster samt kvadratisk torn i väster med trapputbyggnad i söder och kraftig strävpelare i sydvästra hörnet.

Murverken är uppförda av fältsten förutom korets östra travé, sakristian och gavelpartier som är murade i tegel. Fältstensmurarna är putsade med grovt påslaget kalkbruk med spritsten medan tegelpartierna har finare bruk och omfattningar och nischer är slätputsade. Samtliga fasader är vitkalkade. Markerad sockel saknas undantaget tornet som har en skråkantad sockel av kalksten. Tornets öst- och västfasader avslutas liksom korets och sakristians östfasader med trappstegsgavlar avtäckta med tegel. Tornets östra gavel pryds av fyra lansettbågiga och en cirkulär blindering. I korets östra gavel syns överputsade ankarjärn. Korsarmarnas plåttäckta volutgavlar har dekorativt utformade ankarjärn som bildar initialerna B.B. och året 1759, för Brita Barnekow som ombesörjde gavlarnas tillkomst. Korsarmarnas norra och södra fasader bär på samma sätt initialerna RVAB och LVAB samt årtalen 1693 respektive 1699, för Rutger von Ascheberg och dennes son Ludvig som lät uppföra utbyggnaderna. De fasader som inte kröns av gavelpartier avslutas upp till med en spritputsad och vitkalkad takfotsgesims av tegel i två språng. I korets norrfasad finns en inmurad gravhäll av kalksten från 1700-talet. Kyrkans takfall utgörs av sadeltak, frånsett tornets tillbyggnad som har ett brant pulpettak, samtliga avtäckta med rött enkupigt lertegel.

Dörrar återfinns i tornets västfasad, i tornutbyggnadens sydfasad, i södra korsarmens och sakristians sydfasader samt i norra korsarmens norrfasad. Samtliga dörrblad till-

kom vid restaureringen 1951. Huvudentrén i väster utgörs av en rundbågig muröppning med en rakt avslutad pardörr med fernissad ekpanel i rombiskt mönster samt ett halvcirkelformat överljus med diagonalställd blyspröjsning och integrerad lykta. Övriga dörröppningar är rundbågiga frånsett i södra korsarmen och sakristian där de är stickbågigt respektive rakt avslutade. Dörrbladens avslutning följer öppningarna och har samma fernissade ekpanel i rombiskt mönster som i västentrén frånsett tornstillbyggnadens dörrblad som har liggande svarttjärad panel. I södra korsarmen utgörs dörren av en pardörr medan övriga ingångar har enkeldörrar. Samtliga dörrblad har trycken av svarvad mässing utom i sakristian där det lövformade trycket är utfört i smitt järn.

Mittskepp, tvärskepp och kor har en rundbågig fönsteröppning per travé i söder respektive norr vilka togs upp 1759. Fönsterbågarna av gråmålat trä har två småspröjsade lufter och lunettformat överljus med radiell spröjsning. Sakristian har ett likadant fönster i öster. Knappt hälften av bågarna är bevarade sedan 1700-talet med munblåsta glas och smidesbeslag, medan övriga bågar som tillkom 1951 har råglas och saknar hörnbeslag. Solbänkarna i de djupa nischerna är omväxlande av kalksten och betong. I tornstillbyggnadens södra fasad och korets östra finns vardera ett mindre rektangulärt korspröjsat fönster. I långhusvindens norra takfall finns ett öppningsbart och spröjsat takfönster i järn. Huvudentrén har sättsteg av granit medan de vid övriga entréer utgörs av kalksten, i vissa fall äldre gravhällar. Tornet har en stickbågig ljudöppning i nedre tornrummets norra fasad och korgbågiga öppningar i samtliga väderstreck i övre tornrummet, där de åt väster och öster är placerade lägre, i våg med murverkets inkragning, än de övriga

Södra korsarmen och tornet med tillbyggnad.

Tornet med västentré och kraftig strävpelare i sydväst.

två. Öppningen åt söder är medeltida och har spår av en tidigare mittpost, medan övriga troligen tillkom 1706. De sentida luckorna är utförda i svarttjärad spontad panel.

Interiör

Genom kyrkans huvudentré i väster nås det kvadratiske vapenhuset i tornets bottenvåning. Golvet är belagt med kvadratisk grå ölandskalksten lagt i förband och de putsade väggarna är liksom det medeltida ribbvalvet och dess knippepilastrar putsade och vitkalkade. I södra väggen finns en djup rundbågig nisch efter en igenmurad dörr eller fönsteröppning. Rummet upptas till stor del av orgelläktaren som skjuter ut i vapenhuset från långhuset. Över läktarbarriären finns sedan restaureringarna i början av 1950-talet en panelad vägg som delar av rummet mot långhuset och skär ribbvalvet. Ytterportens pardörr utgörs på insidan av ramverk med tre fyllningar vardera i fennissad ek. Mot kyrkorummet leder en gråmålad pardörr, även denna med ramverk och tre fyllningar, vilken tillkom när vapenhuset delades av på 1950-talet.

Kyrkorummets golv är belagt med kvadratisk ölandskalksten i varierande kulörer lagt i förband. Bänkinredningen står på upphöjda golv av lackad furu. Korets golvnivå är ett steg högre än övriga kyrkorummet och här är kalkstenen lagd diagonalt. Väggar och valv är liksom i vapenhuset putsade och vitmenade. De medeltida delarna, det vill säga det förlängda långhuset, är slagna med ribbvalv vars pilastrar har samma profile-

Kyrkorummet mot koret i öster.

rade kapitäl som i vapenhuset. Valvbågarna och svicklarna har sedan 1999 delvis frilagt nonfigurativt kalkmåleri där rött är den dominerande kulören. Figurativa kalkmålingar har påträffats under putsen men inte kunnat friläggas på grund av deras dåliga vidhäftning. På vinden ovanför valven finns fragment av en bildframställning som tolkats som Sankt Kristoffer. Fjärde travéens nordvästra valvanfang är avskapat nedtill, vilket troligen har skett i samband med tillkomsten av nuvarande eller tidigare bänk-inredning. Fjärde travéen, som tidigare fungerat som kor, har så kallade sakramentsnischer i väggarna, två i söder och en i norr. Korsarmarnas och korets kryssvalv som är samtida med byggnadsdelarnas uppförande på 1600-talet saknar ribbor och valven vilar direkt i murverken. Korets östvägg har ett flertal järnkrokar, troligen för epitafier under tiden koret fungerade som gravkor. Fönstren är målade i ljust grått och saknar innerbågar. Dörrarnas insidor utgörs av gråmålade fyllningsdörrar, delvis med gråmarmorade speglar.

Orgelläktaren i väster upptar hela långhusets bredd och vilar på fyra träbjälkar i väst-östlig riktning som bärs upp av sex pelare med kvadratisk tvärsnitt. Pelarnas nedre delar är bredare och gråmarmorade medan de profilerade kapitälerna har polykrom bemålning i svart, rött och guld. Den slutna läktarbarriären med svängt framskjutande mittparti är uppbyggd av svartmålade ramverk och fyllningar med målad akantusornamentik i vitt och guld. Den profilerade överliggaren pryds av tandsnitt i svart, rött och guld. I söder återfinns en gråmålad spiraltrappa i trä som tillkom vid 1950-talets restaurering.

Långhuset mot orgelläktaren i väster.

Sakristian i öster har golv av lackad furu, vitmenade tegelväggar och innertak av spåntade gråmålade bräder. De gråmålade fyllningsdörrarna har lövformade trycken. Rummet är inrett med textilskåp, skrivbord och diskbänk med underskåp.

Tornets tillbyggnad nås endast via ytterdörren i söder. Utrymmet har gjutet betonggolv, vitmenade tegelväggar och hög takhöjd, där en brant trätrappa i öster leder upp till tornvåningarna. Såväl första som andra tornvåningen har äldre brädgolv och väggar av fogad natursten. I övre tornrummet syns gavlarnas tegelmurverk i munk- respektive renässansförband. I nedre tornrummet står en tidigare klockbock av ek medan kyrkans enda klocka hänger i en klockbock på övre tornvåningen, även den i ek. Kyrkvindens takstolskonstruktion av så kallad svensk typ i furu och ek tillkom 1760, med delvis återanvänt virke. Valven är oisolerade.

Inredning och inventarier

Altaret utgörs av ett murat och putsat blockaltare klätt med breda plank på fram- och ovasida. Troligen samtida med altaruppsatsen.

Altaruppsatsen i polykromt bemålat trä tillkom 1640 genom Otte Thagesen Thott och Jytta Gyllenstierna, vilket deras initialer och respektive vapensköldar på den i övrigt textprydda predellan vittnar om. Corpus framställer Nattvardens instiftande i skuren relief flankerad av skulpturer av evangelisterna Matteus och Markus ståendes mellan vita kolonnetter med akantuskapitel. På överstycket återfinns Korsfästelsen i relief, återigen flankerat av evangelistskulpturer, här Lukas och Johannes. Sidopartierna och krönet utgörs av rikt utsirade vingar och överst står en skulpterad Kristusfigur med segerfanan över inskriptionen ”Surrexit, non est hic, Marx 16:6.” (Han är uppstånden, han är icke här). Altaruppsatsens upphovsman är inte känd men har även tillverkat kyrkans predikstol och ska därtill ha snidat ett innertak på Sövdeborgs slott. En tavla på altaruppsatsens baksida förtäljer vilka förbättringsåtgärder Brita Barnekow lät utföra i kyrkan 1759 och 1760, där det bland annat framgår att altaruppsatsen bättringsmålades det senare året.

Altarskranket i polykromt bemålad ek utfördes 1703 av bildhuggaren Anders Råå och utgörs av ett svartmålat ramverk med fyllningar av skuren akantusornamentik. Centralt i framstycket finns en medaljong med ett bibelcitrat från Psaltaren. Planformen är rektangulär, där sidostyckena ansluter till altarets kortsidor. Grind finns åt norr. Knä- och handfall är klädda med röd sammet.

Predikstolen med baldakin i polykromt bemålad ek tillkom liksom altaruppsatsen 1640, medan *dörr och trappa* är samtida med altarskranket och tillverkat av Anders Råå 1703. Korgen har oktagonalt planform och vilar på en urnformad fot. Sidofälten framställer scener ur Jesu liv i skuren relief medan hörnen markeras av karyatider i form av dygder. Den åttasidiga baldakinens profilerade listverk kröns av ornerade vingar med änglaansikten och avslutas nedåt av pinjekottar och ett gallerverk av skuren akantus, vilken troligen utgjort förlaga till dörren, trappbarriären och altarskranket, alternativt

är adderat till baldakinen 1703. Undersidan pryds av skuren växt- och fruktornamentik i relief samt innanför ett listverk en djupblå himmel med strålgans och en centralt hängande duva i vitt och förgyllning. Trappan med barriär och dörr är samkomponerat med altarskranket och uppbyggt av svartmålad ramverk med fyllningar av skuren akantusornamentik.

Den romanska *dopfunten* i sandsten från 1100-talet har fyrkantig fot med hörntappar, runt profilerat skaft samt rund cuppa med huggen dekor i form av godronering, repstav och rundbågefris. Urholkningen är skålförmad med uttömningshål. Dopfunten vilar på en senare tillkommen sockel av slammat tegel.

Den öppna *bänkinredningen* i ådringsmålad furu bör stilhistoriskt ha tillkommit kring sekelskiftet 1900. Gavlarna avslutas upptill med trepassformer och skurna fyrpass. Ryggstöden utgörs av ramverk med liggande fyllningar. Bänkarna har psalmbokshållare, fotstöd och sittedynor klädda med brunt tyg. De fyra främsta bänkraderna utgörs av slutna herrskapsbänkar med adelsvapen på gavlarna och sittbänkarna vända mot varandra. Ett liknande sentida arrangemang syns i södra korsarmen där bänkar vänts mot varandra och kompletterats med bord.

Kyrkorgeln med 18 stämmor fördelade på två manualer och bas tillverkades 1951 av Troels Krohn, Hillerød, Danmark och föregicks av en orgel byggd 1874 av A.V. Lundahl, Malmö vilken i sin tur hade ersatt kyrkans första kända orgel från 1783. Från denna första orgel, byggd av Andras Malmlof i Malmö, är huvuddelen av den polykromt bemålade fasaden i trä bevarad. Fasaden är tredelad med högre mittparti och framskjutande synliga pipor (från 1874 respektive 1951) flankerade av

Altaruppsatsen från 1640 med altarskrank från 1703 av Anders Råå.

Predikstol och baldakin är samtida med altaruppsatsen. Trappbarriären och dörren utanför bild är verk av Anders Råå.

kannelerade pilastrar. De övre och undre kraftiga listverkens bemålning ansluter till kyrkans övriga fasta inredning i trä.

Den enda *kyrkklockan* är gjuten 1896 av J.A. Beckman i Stockholm och pryds av bladfris, fyrpass, akroterionfris samt text omgiven av druvklasar och medaljonger. Kläppen byttes kring 1990, den äldre finns bevarad i tornet. Vad som hänt med den klocka som 1720 omgöts av Lars Wetterholtz i Malmö är okänt.

Bland kyrkans övriga inventarier av kulturhistoriskt intresse bör särskilt nämnas en mässhake från 1759 som ska vara ritad av Johan Tobias Sergel, ett antal kistplåtar över de adelsfamiljer som vilat i gravkammaren samt en fattigstock som tros härröra från tiden mellan senmedeltid och 1600-tal.

Kyrkogård

Sövdes gamla kyrkogård omger kyrkan och bör i det fall antagandet om en tidigare träkyrka på platsen stämmer ha äldre anor än den nuvarande kyrkans äldsta delar från 1100- eller 1200-talet. Inga utvidgningar är kända och dagens planform, en oregelbunden fyrkant, och utsträckning är sannolikt samstämmig med eller snarlik den medeltida. Kyrkogården omgärdas av en kraftig vitputsad bogårdsmur av gråsten avtäckt med enkupigt rött tegel. Muren ska enligt uppgift från 1746 ha uppförts 1703 och genomgick 2003 en restaurering då den putsades om och försågs med ny tegelavtäckning. Våren 2018 tappade en lastväxlare en fullastad container i kurvan norr om kyrkan

Flygbild över Sövede gamla kyrkogård 2014. Foto: Pär-Martin Hedberg.

vilket orsakade kraftiga skador på en del av muren. Vid inventeringstillfället för denna rapport var beslut om återuppbyggnad fattat men arbetet ännu ej påbörjat. Kyrkogårdens enda entré återfinns i östra murens norra del och är försedd med svartmålade smidesgrindar från vilka en grusad gång löper i en oval form runt kyrkan. Marken är i övrigt gräsbevuxen och vegetationen begränsar sig till rester av en tidigare trädkrans i form av sju äldre lindar, varav en är placerad i norr och övriga sex utmed de södra och västra gränserna.

När kyrkogården i början av 1800-talet började bli för trång till följd av den ökande befolkningen upplät kyrkans patronus Erik Piper ett stycke mark på udden väster om kyrkan, där ärkebiskop Absalons borg Sigosta en gång i tiden ska ha legat. Här invigdes 1843 en ny och betydligt större kyrkogård med solfjäderformad plan, gravkor för den Piperska familjen och ett senare under 1800-talet uppfört gravkapell. Några av det 20-tal gravstenar som är bevarade på gamla kyrkogården vittnar om att gravsättning fortsatte här en tid efter den nya kyrkogårdens tillkomst, även om merparten utgörs av vårdar av kalksten i nyklassicistiskt formspråk typiska för 1800-talets första hälft. Bland de något senare gravstenarna märks en obelisk i grå granit och ett gjutjärnskors, men här finns även en handfull liggande hällar från 1600- och 1700-tal.

Kulturhistorisk karaktärisering för Sövde kyrkoanläggning

Kyrkbyn Sövde ligger en knapp mil söder om Sjöbo. Området präglas av adelns närvaro på de närbelägna Sövdeborgs och Snogeholms slott med underliggande smågårdar, lövskogar, odlingslandskap och vägsystem. Kyrkan är belägen på en höjd invid Sövdesjöns östra sida och kyrkbyn utgjordes i äldre tider av två delar, där gatehus tillhörande Sövdeborg var ordnade i en radby öster om kyrkan medan bondgårdarna var samlade i norr. Flera av gatehusen, låga korsvirkesbyggnader med halmtak, är ännu bevarade och strax norr om kyrkan finns en av de gårdar som inte flyttades ut vid enskiftet i början av 1800-talet. Skolbyggnad, prästgård, klockareboställe samt änkehus och arrendatorsbostad under Sövdeborg är ytterligare exempel på äldre bevarad bebyggelse, även om funktionerna ändrats och idag främst utgör privatboenden. Norr om kyrkan har byns tidigare mejeri i en röd tegelbyggnad omvandlats till musteri. I närheten ligger Sövde amfiteater, en friluftsteater invigd 1987. På en udde i Sövdesjön väster om kyrkan, där ärkebiskop Absalons borg Sigosta ska ha legat på 1100-talet, ligger sedan 1843 den nya kyrkogården med solfjäderformad plan. Området *Sövde - Sövdeborg* utgör riksintresse för kulturmiljövården, där bland annat kyrkan, kyrkbyn med äldre bebyggelse och slottslandskapet nämns som uttryck för riksintresset.

Sövde kyrka har en för romanska landsortskyrkor i Skåne relativt ovanlig planform, framväxt genom ett flertal om- och tillbyggnader. Förhållandevis få kyrkor har vid medeltidens utgång salformad plan, med ett korparti lika brett som långhuset. Bland dessa återfinns de flesta bevarade kyrkorna i städerna, medan landsortskyrkorna inte sällan tillhör socknar som under senmedeltiden var prebenden till domkyrkan eller centra i ärkebiskopliga län. De båda korsarmarnas tillkomst på 1690-talet är ett tidigt exempel på vad som under 1700- och 1800-talen skulle bli ett vanligt sätt att lösa de skånska sockenkyrkornas utrymmesproblem till följd av en ökad befolkning. Kyrkan har därmed socialhistoriska och arkitekturhistoriska värden kopplade till dess gestaltning, som speglar kyrkans och sedermera adelns maktposition i området.

Även interiört präglas kyrkan av om- och tillbyggnadshistoriken, med långsmalt långhus, fullbrett kor och kraftiga korsarmar. De medeltida byggnadsdelarna är avläsbara i ribbvalven med frilagt nonfigurativt kalkmåleri och dess knippepilastrar, till skillnad från 1600-talsdelarnas ribblösa kryssvalv som vilar direkt i murverken. Kyrkorummet har i övrigt en enkel karaktär där domkyrkoarkitekt Eiler Græbes restaureringsideal från mitten av 1900-talet gör sig påmind i enhetligt vitputsade väggar och valv samt de rundbågiga småspröjsade fönstrens och dörrbladens bemålning i ljust grått.

Mest framträdande är istället kyrkans fasta renässans- och barockinredning i trä, där altarpuppas, altarskrank, predikstol med baldakin, trappa och dörr samt orgelläktare och orgelfasad trots sina olika åldrar har sammanfogats till en enhet genom återupprepade ornamentala detaljer och en samkomponerad polykrom färgställning. De konsthistoriskt intressanta arbetena, delvis utförda av den framstående bildhuggaren

Anders Råå som i början av 1700-talet var bosatt i Sövde, håller hög hantverksmässig och konstnärlig nivå och är samtidigt symboler för den nära kopplingen till patronatsfamiljerna på Sövdeborg. Den romanska dopfunten i sandsten utgör kyrkans äldsta inventarium och har ett särskilt symbol- och kontinuitetsvärde för församlingen. Här har socknens invånare invigts i den kristna gemenskapen i över 800 år. Bland kyrkans övriga inventarier bör nämnas en mässhake i röd sammet som ska ha ritats av en av landets genom tiderna mest framstående konstnärer, skulptören Johan Tobias Sergel.

Sövde gamla kyrkogård bevarar troligen sin medeltida utsträckning och planform innanför den kraftiga vitputsade bogårdsmuren som ska ha uppförts 1703. I övrigt präglas gamla kyrkogården av den nya kyrkogårdens tillkomst till följd av 1800-talets befolkningsutveckling. Idag finns endast ett tjugotal kvarstående gravstenar och vegetationen begränsar sig till sju högväxta lindar från en tidigare trädkrans. Merparten av gravstenarna utgörs av vårdar av kalksten i nyklassicistiskt formspråk typiska för 1800-talets första hälft. Bland de något senare gravstenarna märks en obelisk i grå granit och ett gjutjärnskors, men här finns även en handfull liggande hällar från 1600- och 1700-talen. Samtliga gravstenar har i vård- och underhållsplanen för gamla och nya kyrkogårdarna klassificerats som kulturhistoriskt värdefulla eller mycket värdefulla.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkoanläggningen

- Sövde kyrka har en för romanska landsortskyrkor i Skåne säregen gestaltning till följd av upprepade om- och tillbyggnader kopplade till platsens tidigare funktion som kyrkligt och adligt maktcentra. Dess egenart och ålderdomliga karaktär bör beaktas vid alla eventuella förändringar i kyrkans exteriör, interiör eller närmiljö. Även små ingrepp kan påverka helhetsbilden.
- Kyrkans fasta renässans- och barockinredning i trä har höga kulturhistoriska värden. För att undvika skador bör ett jämnt inomhusklimat eftersträvas. Eventuella lagningar etc ska utan undantag utföras av hantverkare med dokumenterad erfarenhet av liknande arbeten.
- Kyrkogårdarna bör förvaltas med fokus på att bevara dess nuvarande karaktärer.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Kyrkoanläggningen ligger inom registrerat fornlämningsområde Sövde 65:1 som avser bytomten enligt de äldsta lantmäterikartorna och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Området *Sövde – Sövdeborg* utgör riksintresse för kulturmiljövården.

Källor och litteratur

Sövde kyrka, Sövde kyrkliga samfällighet, Underhållsplan (2005-04-01), Restaurator AB, Lund.

Sövde kyrkogård, Vård- och underhållsplan (2015-10-07), Landskapsgruppen Öresund AB, Lund.

Diverse arkivmaterial, antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Stockholm.

Bauman, K. och Hallberg, G., [red.], *Skånska kyrkor Skånes hembygdsförbund årsbok 1997*. Kristianstad: Skånes hembygdsförbund, 1997.

Dahlberg, M. och Sjöström, I., [red.], *Skåne: landskapets kyrkor*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet, 2015.

Länsstyrelsen Skåne. Samhällsplanering & kulturmiljö. Kulturmiljöprogram: <https://www.lansstyrelsen.se/skane/besok-och-upptack/kulturmiljoprogram/omraden/sovde-sovdeborg-snogeholm.html>, hämtad 2019-04-16.

Riksantikvarieämbetet. Fornsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html#>, hämtad 2019-04-26.

Sjöbo kommun. Kulturnämnden. Bevarandevärda kulturmiljöer inom Sjöbo kommun: <https://www.sjobo.se/download/18.48ef7cbb166100ed03bd85/1538575254048/Bevarandevärda%20kulturmiljöer%201993.pdf>, hämtad 2019-01-21.

Sövdebroschyren: https://www.sovde.se/images/sovde_16-sid.pdf, hämtad 2019-04-16.

Platsbesök 2018-10-09.

Övriga uppgifter

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Kvalitetsgranskning: Max Laserna, byggnadsantikvarie

Inventeringsdatum: 2018-10-09

Fältinventering: Max Laserna och Henrik Nilsson

Foto (där inte annat anges): Max Laserna och Henrik Nilsson

Layout: Henrik Nilsson

Färdigställd: 2019-04-26